

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. Wydział Humanistyczny

JERZY KUNIKOWSKI, ANNA KAMIŃSKA,
MAŁGORZATA GAWRYLUK

jerzy.kunikowski@uph.edu.pl, aanna4@op.pl, pedagogika@uph.edu.pl

Aspiracje zawodowe młodzieży

Young People's Professional Aspirations

STRESZCZENIE

Artykuł jest poświęcony aspiracjom zawodowym młodzieży, z jednoczesnym uwzględnieniem przeprowadzonych badań. Odniesiono się w nim zarówno do aspiracji, jak i wartości, które mają bezpośredni wpływ na rozwój życiowy każdego człowieka, w tym zwłaszcza współczesnej młodzieży. W rozważaniach teoretycznych odwołano się do prezentacji stanowisk psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych, ściśle związanych z kształtowaniem aspiracji oraz norm i wartości społecznie akceptowanych i oczekiwanych. W drugiej części zaprezentowano wyniki z badań przeprowadzonych wśród 136-osobowej grupy młodzieży gimnazjalnej. W opracowaniu zawarto również interesujące uogólnienia i wnioski z badań.

Słowa kluczowe: kwalifikacje; aspiracje; wartości; młodzież; rodzina; szkoła

ISTOTA I RODZAJE ASPIRACJI

Współcześnie podkreśla się w literaturze przedmiotu, że problematyka aspiracji podejmowana jest przez przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Natomiast zainteresowanie nią, także jej rozwojem, powiązane jest ściśle z badaniami dotyczącymi z jednej strony ludzkich zachowań, z drugiej zaś jest związane bezpośrednio z wartościami, które występują w życiu codziennym każdego człowieka. Mimo że pojęcie wartości jest szerokie, nie zawsze ostre i wieloznaczne, to można przyjąć próbę określenia, by utożsamiać wartość z normami, celami i za-

sadami postępowania, które są potwierdzone przez codzienne doświadczenie oraz umożliwiają osiągnięcie trwałej satysfakcji życiowej.

Aspiracje są z kolei związane z hierarchią wartości, gdyż mają bezpośredni wpływ na rozwój życiowy człowieka, jego zamierzenia, pragnienia czy podejmowane działania praktyczne, a ponadto rozwijają poczucie własnej wartości. Przewijają się zazwyczaj w postaci uświadomienia sobie przez człowieka stanów, które mogą być tematem czynności mających na celu zrealizowanie własnych aspiracji przez szczegółowe ukierunkowane działań praktycznych (Frączek 2009, s. 41; Kunikowski 2010, s. 13–19). T. Lewowicki zwraca uwagę na to, że „aspiracje silnie warunkują zachowanie człowieka, determinują jego aktywność, stanowią siłę napędową wielu ludzkich poczynań, działań skierowanych na osiągnięcie określonych celów, na realizację różnych potrzeb” (Lewowicki, Galas 1984, s. 387).

Problem aspiracji zauważony jest zarówno przez socjologów, psychologów, jak i pedagogów, co jest powodem jego zróżnicowanego interpretowania. Ogólnie aspiracje nazywa się pragnieniami, dążeniami czy celami, marzeniami bądź ambicjami. W psychologii przedstawia się je jako „chęć do osiągnięcia wyznaczonych sobie celów, pragnienie realizacji istotnych wartości, takich jak różnego rodzaju światopoglądowe oraz ideały życiowe” (Narkiewicz-Niedbałec 1997, s. 80). Dla psychologów ważne jest pojęcie aspiracji oraz dążeń niezależnie od tego, na co są ukierunkowane. Ponadto psychologowie, opisując psychiczne właściwości dążeń do osiągnięcia danych celów, wskazują na aspiracje jako na:

(...) zmianę osobowościową, która bazuje na poprzednich doświadczeniach, które odnoszą się do wyników oraz ocen tychże wyników własnego działania, jak również bazują na standardach grupowych oraz procesu modyfikacyjnego, dzięki czemu aspiracje mają spore znaczenie w procesie tworzenia samooceny, z którą wiąże się poziom aspiracji (Kozielecki 1977, s. 32).

Socjologowie natomiast, analizując i wskazując na znaczenie aspiracji, odwołują się do hierarchii wartości i celów. W ujęciu socjologicznym termin „aspiracje” traktowany jest bowiem jako „zespół celów wyznaczonych przez hierarchię osoby, które dany człowiek jest w stanie zaakceptować, a także opisuje je jako istotne i które decydują o jego planach życiowych” (Janowski 1958, s. 12). Oznacza to, że zwracają i koncentrują większą uwagę na dążeniach, wartościach uważanych przez jednostkę za cenne, ponieważ odpowiednio do nich wykształca się struktura i poziom aspiracji (Frączek 2009, s. 41).

Badając zaprezentowane w literaturze typy definicji pojęcia „aspiracje”, T. Lewowicki tłumaczy, iż pomimo różnic indywidualnych można wyróżnić typowe sposoby interpretowania tego pojęcia:

Pierwszy sprowadza się do jego utożsamiania z pragnieniami, planami, a nawet marzeniami. W każdym z tych przypadków aspiracje mają głównie charakter życzeń, czyli odległych od rzeczywistości stanów idealnych oraz pragnień, takich, które mają być realizowane i takich, których czło-

wiek nawet nie próbuje realizować. Drugi sposób rozumienia aspiracji to określenie ich jako gotowość do działania i nastawienie na osiągnięcie jakiegoś celu. Trzeci sposób definiowania aspiracji polega na wiązaniu ich z dążeniami, często już realizowanymi. Każdy ze wskazanych sposobów interpretowania realizowanego tu pojęcia wyraźnie różni się stopniem aktywności skierowanej na osiągnięcie obiektów aspiracji. Każdy zatem w innym stopniu związany jest z deklaracjami i realizacją określonych dążeń (Jakowicka, Lewowicki [red.] 1987, s. 14).

W *Słowniku języka polskiego* aspiracje upodabnia się do kilku dosyć różniących się pojęć, takich jak: ambicja, pretensje, dążenia i pragnienia. W *Słowniku wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* znajduje się definicja, która wskazuje, że aspiracje można opisać jako „pragnienie (do osiągnięcia czegoś), dążenie (do pięcie celu, dobicie czegoś)” (Kopaliński 1975, s. 89).

A. Janowski uważa, że aspiracje są względnie trwałymi i silnymi życzeniami człowieka, które odnoszą się do właściwości bądź stanów, którymi ma się wyróżniać jego przyszłe życie, a także do obiektów, które zechce osiągać. Ponadto badacz ten odcina znaczeniowo aspiracje od innych podobnych pojęć (Bębas [red.] 2010, s. 365).

Według W. Okonia:

(...) aspiracje – to pragnienie do osiągnięcia założonych celów, do realizacji ważnych ideałów życiowych. Niektórzy badacze połączyli aspiracje z potrzebami, a inni odróżnili je od siebie, zakładając, że aspiracje wyprzedzają potrzeby, natomiast wiążą się z motywacją zadań wyznaczanych przez człowieka (Okoń 1987, s. 25).

W literaturze przedmiotu występują zatem wielorakie stanowiska ukazujące możliwości klasyfikowania aspiracji. Podzielić je można, biorąc pod uwagę tendencję do osiągania lub unikania obranego punktu aspiracji (aspiracje pozytywne lub negatywne), siły albo natężenia. Różnią się one nasileniem danej cechy; momentami mogą być też nieuświadomione przez jednostkę. Ich zasięg czasowy może być różny; mogą się różnić ze względu na dziedziny; można je też rozróżniać, biorąc pod uwagę rzeczywistą lub spodziewaną przydatność dla społeczeństwa (Frączek 2009, s. 42).

Typowe aspiracje człowieka można uszeregować w grupy, dzięki którym da się wyróżnić aspiracje dotyczące: przyszłej nauki, zawodu, życia osobistego i rodzinnego, aspiracje związane ze strefą moralno-społeczno-ideową, a także jednostkowe aspiracje powiązane z prywatnymi zainteresowaniami.

Z. Skorny zaproponował klasyfikację aspiracji według:

- poziomu aspiracji (niskie, wysokie),
- związku z działaniem (życzeniowe, działaniowe),
- ruchliwości (mała ruchliwość, duża ruchliwość),
- trwałości (przejściowe, trwałe),
- okresu realizacji (aktualne, perspektywiczne),

- związku ze świadomością (latentne, uświadomione),
- przedmiotu (ukierunkowane na przedmiot, ukierunkowane na stan),
- możliwości ich realizacji (adekwatne, zaniżone, zawyżone),
- treści (ludyczne, edukacyjne, społeczne, zawodowe, kierownicze i inne),
- struktury (aspiracje o strukturze spójnej i niespójnej) (Skorny 1980, s. 24).

Natomiast A. Janowski wymienił aspiracje:

- związane z dalszą nauką,
- odnoszące się do przyszłego zawodu,
- dotyczące życia osobistego, w tym rodzinnego,
- skorelowane z uznawanymi wartościami moralnymi i społecznymi, które pełnią rolę wyznacznika postępowania,
- powiązane z dążeniem do aktywnego i twórczego formowania swego życia (Janowski 1991, s. 61).

Uwzględniając natomiast obszar występowania dążeń ludzkich, T. Lewowicki wyróżnił następujące rodzaje aspiracji:

- dotyczące nauki szkolnej: różnych treści i poziomów kształcenia, odmiennych dróg edukacyjnych,
- odnoszące się do zawodu czy pracy zawodowej,
- związane z życiem osobistym i rodzinnym,
- dotyczące spraw materialnych,
- związane z uczestnictwem w życiu kulturalnym,
- społeczne, polityczne, przywódcze, ludyczne oraz niezwiązane bezpośrednio z wymienionymi obszarami działalności (np. zainteresowania, zamiłowania, pasje) (Lewowicki 1987, s. 2–28).

Aspiracje kształtują się i pojawiają pod wpływem różnych czynników, które nie zawsze są znane. Mimo wielu problemów z uporządkowaniem wiedzy dotyczącej uwarunkowań kształtujących aspiracje, badacze bardzo często odnoszą się do czynników osobowościowych (jak potrzeby, temperament, warunki fizyczne, psychiczne cechy osobowości), środowiskowych (środowiska, w których żyje człowiek, takie jak rodzina, szkoła, grupa rówieśników i inne), a także pedagogicznych (związanych z interakcjami dydaktyczno-wychowawczymi nauczycieli, organizacją szkolnictwa, dążeniami i hierarchiami wartości, które proponują nauczyciele i inni pracownicy oświaty) (Frączek 2009, s. 43).

A. Janowski twierdzi, że za poziom aspiracji uważa się „przewidywany przez człowieka oczekiwany wynik w warunkach, kiedy realizacja akcji może zaspokajać ważne potrzeby jednostki bądź przybliżać ją do ważnych celów” (Janowski 1991, s. 12).

W literaturze można odnaleźć różne klasyfikacje aspiracji. Warto odróżnić aspiracje od oczekiwań oraz podzielić je na życzeniowe i działaniowe.

Aspiracje życzeniowe są ukierunkowane na cele idealne i występują w formie życzeń, pragnień, marzeń, które dotyczą upragnionego stanu lub wyniku działania. Aspiracje działaniowe są dążeniami lub zamierzeniami dotyczącymi osiągnięcia pewnego stanu lub wyniku działania (Skorny [red.] 1980, s. 8).

Biorąc pod uwagę czas potrzebny do zrealizowania aspiracji, wyróżnia się aspiracje aktualistyczne i perspektywiczne. Aspiracje aktualistyczne to zamiary, które można zrealizować w bliskiej przyszłości dzięki czynnościom wykonywanym w danej sytuacji zadaniowej. Aspiracje perspektywiczne to zamierzenia, które dotyczą osiągnięć lub wyników działania w przyszłości w zakresie uczenia się, działania zawodowego, społecznego, naukowego, kulturalnego, sportowego (Bębas [red.] 2010, s. 366).

Klasyfikując aspiracje, A. Janowski przypisał je do następujących grup:

- aspiracje dotyczące przyszłej nauki, związane z dążeniem do osiągnięcia określonego przez jednostkę stopnia wiedzy,
- aspiracje dotyczące zawodu, obejmujące jego rodzaj, funkcje wykonywane w ramach zawodu, miejsce pracy,
- aspiracje dotyczące sposobu ułożenia sobie życia rodzinnego (aspiracje dotyczące posiadania rzeczy, dotyczące standardu i sposobu życia, miejsca zamieszkania, miłości, małżeństwa, wzorców spędzania czasu wolnego, uczestnictwa w kulturze) lub osobistego,
- aspiracje ze sfery moralno-społeczno-ideowej, dotyczące wyboru wartości i norm, które dla jednostki są najważniejsze i których chce przestrzegać,
- swoiste aspiracje jednostkowe, związane z zainteresowaniami, zamiłowaniem jednostki (Janowski 1991, s. 61).

Aspiracje są istotnym elementem osobowości każdego człowieka. Ich charakter jest dynamiczny, a struktura ulega ciągłym zmianom: wzrastają bądź spadają w stosunku do innych wartości społecznych, rysują się razem z rozwojem jednostek (Bębas [red.] 2010, s. 367).

UWARUNKOWANIA PSYCHOLOGICZNE ASPIRACJI

Aspiracje w psychologii są definiowane jako „dążenie do osiągnięcia nakreślonych sobie celów, pragnienie realizacji wyższych wartości, takich jak różnego rodzaju ideały życiowe czy światopoglądowe” (Narkiewicz-Niedbalec 1997, s. 80). „Dla psychologa interesujące jest samo zjawisko aspiracji, dążeń niezależnie od tego, ku jakim obiektom jest skierowane” (Tyrała 1997, s. 63).

Według psychologów aspiracje to:

- pragnienie osiągnięcia czegoś znaczącego, dążenie do jakiegoś znaczącego celu, ambicja,
- przekonanie o własnych możliwościach w danym, szerszym lub węższym, zakresie aktywności, będące dla człowieka podstawą oceny osiągniętych efektów działania (Szewczuk 1985, s. 25).

U podstaw aspiracji należy zauważyć próby odszukania odpowiedzi na pytanie, co ukierunkowuje działania człowieka na przyszłość. Rozwiązania problemu dotyczącego sił będących u podstaw określonego postępowania poszukują zarówno psychologowie, socjologowie, jak i pedagogowie, zwłaszcza analizujący praktykę pedagogiczną (Czarnecka 2001, s. 378).

Istotnym czynnikiem wpływającym na aspiracje jest postawa podmiotu – rozeznanie własnych dyspozycji mogących mieć charakter aktywny lub pasywny. Według A. Janowskiego rozeznanie to dotyczy:

- własnych cech psychicznych – samooceny, poziomu aspiracji,
- spraw o różnym zasięgu terytorialnym, które mogą być przedmiotem oddziaływań jednostki,
- wielkości, siły i skuteczności wpływu, jaki jednostka może wyrzucić na procesy, zjawiska, ludzi,
- uogólnionego przekonania o własnych i cudzych możliwościach, skuteczności działań zmianotwórczych (Janowski 1991, s. 93–94).

Według T. Lewowickiego uwarunkowania osobowości to:

- potrzeby,
- procesy motywacyjne,
- powodzenia i niepowodzenia,
- samoocena,
- obraz własnej osoby.

Zaspokajanie potrzeb różnego typu przez jednostkę związane jest z aspiracjami i ze sferą motywacyjną. Potrzeba osiągnięć ma wpływ na obraz aspiracji kierunkowych (Lewowicki 1987, s. 29–30).

Według T. Lewowickiego osoby o silnej motywacji osiągnięć mają zazwyczaj aspiracje do wykonania zadań o średnim poziomie trudności. U takich osób sukces wpływa na podniesienie aspiracji, natomiast niepowodzenie je obniża. Osoby o słabej motywacji, czyli o motywacji unikania, rozwiązują albo zadania łatwe, albo bardzo trudne, co wpływa na poziom aspiracji (Lewowicki 1987, s. 29–31).

UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWE ASPIRACJI

Wśród czynników natury środowiskowej warunkujących aspiracje życiowe młodzieży szczególną pozycję zajmuje rodzina ze swym wielostronnym oddziaływaniem. Empirycznie potwierdzono, że na oczekiwania związane z przyszłością wpływ mają: pochodzenie społeczne, poziom wykształcenia i zawód rodziców, poziom materialnych warunków życia (Radkiewicz 2002, s. 110).

Natomiast czynnikiem szczególnie różnicującym aspiracje młodzieży jest poziom wykształcenia rodziców. Im wyższe wykształcenie rodziców, tym większe aspiracje edukacyjne przejawiają dzieci. Znane są wyniki badań, z których

wynika, że realizując własne aspiracje edukacyjne, młodzież zazwyczaj pozostaje w tej samej grupie społeczno-zawodowej co rodzice lub nieznacznie tylko podwyższa swój status społeczno-ekonomiczny (Radkiewicz 2002, s. 111). Zdaniem A. Janowskiego należałoby sprawdzić, czy rodzice nie dokonują w stosunku do dzieci projekcji własnych aspiracji, które w odpowiednim czasie z jakichś względów nie mogły być spełnione (Janowski 1958, s. 23–24).

Oprócz rodziny i szkoły grupy rówieśnicze stanowią trzeci co do wielkości wyznacznik aspiracji życiowych młodzieży. Grupa rówieśnicza ściśle związana jest ze środowiskiem szkolnym, ale również występuje wszędzie tam, gdzie jednostka przebywa. Obraz własnej osoby, jej pragnienia i dążenia kształtują się m.in. w wyniku postrzegania swojej pozycji w grupie czy grupach ludzi (Porosiński 2001, s. 65).

Warto również odnotować pojęcie „wpływ szkoły” – pojmowane jako relacje kolegów z klasy i styl pracy nauczycieli. Istnieją tu ponadto silne zależności między nauczaniem a ocenami osiągniętymi w nauce i poziomem psychologicznej adaptacji. Mówi się także o możliwości występowania „bezradności intelektualnej” z oceną samego siebie, nastrojem dysforycznym, lękami czy zbyt małą ilością pozytywnych emocji. Bezradność w sferze danych przedmiotów charakteryzuje znacznie więcej złych reakcji emocjonalnych, co może prowadzić do lęku lub depresji w stresujących sytuacjach czy poczucia zagrożenia psychologicznego na zajęciach (Radkiewicz 2002, s. 111).

UWARUNKOWANIA PEDAGOGICZNE ASPIRACJI

Charakterystyczne cechy uwarunkowań, które wiążą się ze szkołą, pracą dydaktyczno-wychowawczą nauczycieli, szkolnictwem, dążeniami i hierarchią wartości, stanowią ważne elementy ukierunkowanych i świadomych czynności edukacyjnych, które można określić jako uwarunkowania pedagogiczne kształtowanych aspiracji (Czarnecka 2001, s. 381). Warto odnotować i podkreślić, że uczniowie są oceniani, przeżywają sukcesy i niepowodzenia, ale też uzyskują nowe doświadczenia w sferze własnych intelektualnych zdolności. Podczas nabywania aspiracji istotny jest zespół czynników pedagogicznych, które powiązane są z typem i tradycjami szkoły. Częściowo są to aspekty natury socjologicznej, które wywołuje się i kształtuje, by modyfikować lub formować osobowość wychowanków.

Szkoła systematycznie przez swoje działanie zmierza do kształtowania w młodzieży norm uważanych za wartościowe społecznie, w tym społecznie oczekiwane i akceptowane. Programy wychowawcze i podejmowana działalność wychowawcza są tu szczególnymi czynnikami pedagogicznymi, warunkującymi zarówno efektywne oddziaływanie na młodzież, jak też kształtowane aspiracje i plany życiowe młodzieży. Ponadto na aspiracje młodych osób ma wpływ typ

szkoły i dostępność do niej oraz bezpośrednio zaangażowanie pracujących w niej nauczycieli (Radkiewicz 2002, s. 107–108).

T. Lewowicki uważa, iż uwarunkowania pedagogiczne składają się z takich czynników, jak: szkoła, praca dydaktyczno-naukowa nauczycieli, organizacja szkolnictwa, dążenia, hierarchia wartości rozwijana przez pracowników szkoły i pracowników pozaszkolnych. Osobowość nauczycieli ma duży wpływ na wykształcenie się postaw i aspiracji młodzieży szkolnej (Lewowicki 1987, s. 30–32). To, jakie decyzje podejmie młody człowiek dotyczące wyboru przyszłej szkoły, zależy od rodziców i wychowawców. Często jest tak, że uczeń nie uzyskuje odpowiedniego wsparcia od nauczycieli i nie jest przez nich doceniany. To zaś prowadzi do stresu i niepowodzeń, co w dalszej konsekwencji oznaczać może zamykanie się w sobie oraz może powodować słabe wyniki w nauce (Bębas [red.] 2010, s. 368).

W oparciu o opracowanie Z. Skornego można stwierdzić, że na kształtowanie się poziomu aspiracji duży wpływ wywierają sukcesy i niepowodzenia. Jest to ważne spostrzeżenie praktyczne, ponieważ wraz ze wzrostem osiągnięć danego człowieka, zwłaszcza młodego, podwyższa się też poziom jego aspiracji. To zaś może oznaczać, iż wyniki działań oddziałują ściśle na zmianę warunków tego działania oraz motywację (Skorny 1980, s. 75–76). Poziom aspiracji znacznie wzrasta, gdy osiągnięty sukces; w przypadku porażek ma tendencję spadkową. Czynniki społeczne, zwłaszcza społeczne oczekiwania oraz społecznie aprobowane wartości, również mają wpływ na poziom aspiracji.

Motywacja, postawy i aspiracje uczniów kształtowane są przez pracę nauczycieli i wychowawców, zależą także od poziomu wymagań stawianych młodzieży i tego, jak młodzi są oceniani. Wszystkie wymienione uwarunkowania aspiracji oddziałują na siebie i się wzajemnie uzupełniają (Bębas [red.] 2010, s. 369). To zaś oznacza, że praca każdego pedagoga była zawsze i jest nadal szczególnie ważna i odpowiedzialna.

ASPIRACJE I PREFERENCJE ZAWODOWE MŁODZIEŻY

Zdaniem A. Janowskiego „wartością jest to, co człowiek ceni. Pytanie o wartości jest pytaniem o sprawy, cechy, rzeczy, właściwości najbardziej cenione przez jednostkę” (Janowski 1991, s. 112). Poznanie hierarchii wartości współczesnej młodzieży, jak pisze M. Szymański, „daje możliwość głównie na lepsze zapoznanie się ze świadomością młodzieży. Co pozwala na lepsze zrozumienie celów i pragnień dziewcząt i chłopców” (Szymański 2002, s. 152).

Z badań M. Szymańskiego wynika, iż w systemie wartości młodzieży szkolnej najważniejsze miejsce zajmują wartości allocentryczne (przyjaźń, koleżeństwo) oraz prospołeczne (rozumienie i docenianie spraw społecznych w szerszym wymiarze). Trzecią rangę uzyskały wartości przyjemnościowe. Wysoką pozycję

czwartą zajmuje praca, a piątą – wartości edukacyjne. Bardzo ważne w świadomości młodzieży są wartości związane ze sprawowaniem władzy. Dużo niżej ułożone są wartości rodzinne, obywatelskie czy kulturowe. Taka sytuacja rodzi niepokój, ponieważ są one ważne w rozwoju społecznym młodzieży (Szymański 2000; Hajto 2004, s. 34–37).

Wartości można też podzielić na grupy. Mogą one dotyczyć różnych dziedzin, zarówno życia zawodowego, jak i osobistego, życia w środowisku rówieśniczym, rodzinnym, w szkole, grupach formalnych lub nieformalnych.

Zapoznanie się z wartościami obecnej młodzieży przez pedagogów, politologów, psychologów, socjologów, ekonomistów czy specjalistów zajmujących się problemami młodzieży ma różne znaczenia. Pozwala na analizę potrzeb życiowych młodzieży, jak również na analizę postaw życiowych nastolatków. Służy także do przewidywania kolejnych dążeń czy zachowań młodych ludzi, a to ma duże znaczenie dla prognozowania rozwoju społecznego (Szymański 2000, s. 45).

Jedną z najważniejszych wartości wyznawanych przez obecną młodzież jest wolność. Mimo że jest to wartość odwieczna, to u człowieka mającego kilkanaście lat widać najbardziej, iż jest to dla niego najważniejsza wartość. Bunt młodzieńczy to właśnie odbicie kształtujących się w młodym człowieku różnych kategorii wolności: kapryśnej, protestu i odrzucania (Hajto 2004).

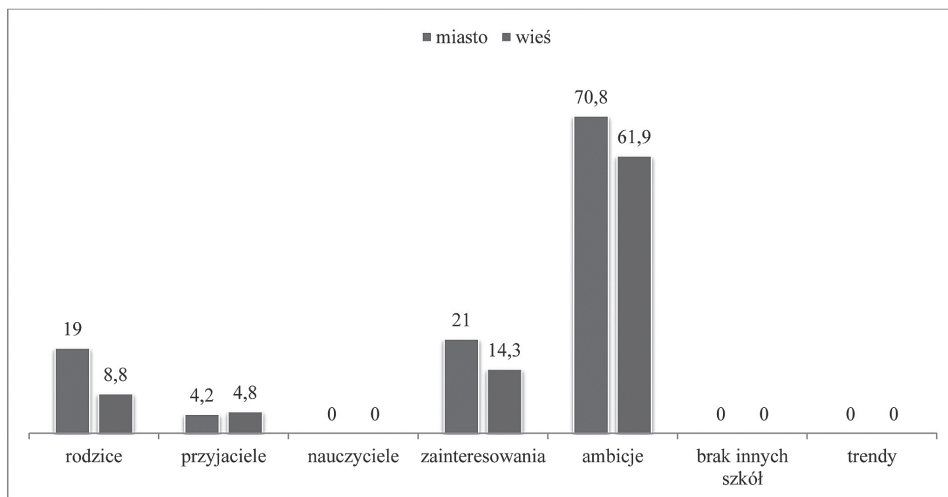
Młodzi ludzie często sami szukają wartości i błądzą w tych poszukiwaniach. Wartości, które się w nich kształtują, nie zawsze są pozytywne. Dlatego ważne jest pewne, często większe lub mniejsze, pobudzenie w tych poszukiwaniach. Pobudzać je mogą np. rodzina, nauczyciele czy wychowawcy w szkole bądź osoby mające odpowiedni autorytet. Bywają też osoby, którym takie pobudzenie nie jest potrzebne. Właściwie określone wartości we wczesnym dzieciństwie, wzmocnione i pielęgnowane w późniejszym okresie, nie potrzebują pomocy osób trzecich. Młody chłopak czy dziewczyna wiedzą bardzo dobrze, jakie wartości są dla nich oraz dla otaczających ich ludzi dodatnie bądź ujemne. Czasami wystarczy tylko podtrzymanie ich przekonań, że postępują prawidłowo, a wartości, którymi się kierują, są właściwe, dobrze dobrane (Byra 2001, s. 4).

Wartości, które trzeba kształtować, to:

- odpowiedzialność,
- obowiązkowość,
- gotowość niesienia pomocy.

WYNIKI Z PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Badaniami objęto 136-osobową grupę młodzieży gimnazjalnej, w tym 69 dziewcząt oraz 67 chłopców z dwóch szkół Podlasia. Wiek badanych to 16–17 lat.

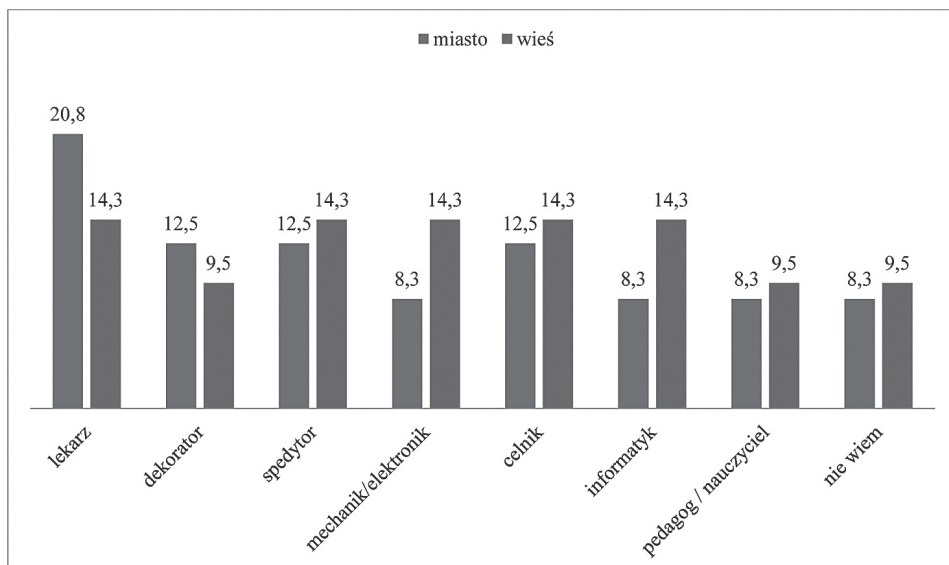
Rys. 1. Kto lub co ma wpływ na wybór szkoły ponad- i gimnazjalnej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Pytanie pierwsze ankiety dotyczyło zagadnienia, kto lub co ma największy wpływ na wybór szkoły ponad- i gimnazjalnej. Wśród badanych największy odsetek osób uznał, że na wybór szkoły mają wpływ ich ambicje – było tak u 70,8% respondentów z gimnazjum miejskiego. W przypadku gimnazjum wiejskiego natomiast było to 61,9% uczniów. Drugą najpopularniejszą odpowiedzią w obu grupach były własne zainteresowania: wśród osób z miejskiego gimnazjum to 21%, w drugim przypadku – 14,3%. Tylko nieco ponad 4% osób z obu grup kieruje się opiniami przyjaciół i kolegów. Nikt z badanych nie brał pod uwagę zdania nauczyciela, trendów i nie uzależniał swoich wyborów od szkół znajdujących się tylko w okolicy (rys. 1).

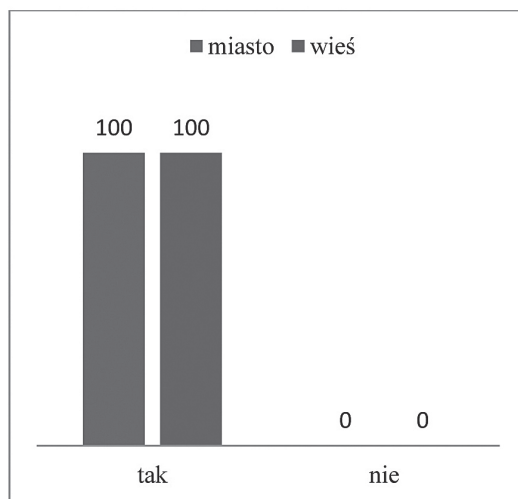
Następne pytanie dotyczyło tego, kim respondenci chcieliby zostać w przyszłości. Najwięcej osób chciałoby zostać lekarzem. Było to odpowiednio 20,8% młodzieży z gimnazjum miejskiego i 14,3 z gimnazjum wiejskiego. W przypadku młodzieży z gimnazjum wiejskiego pojawiło się kilka odpowiedzi ocenianych jednakowo (14,3%), czyli taka sama liczba osób opowiedziała się za chęcią pozostania w przyszłości lekarzem, spedytorem, mechanikiem czy np. celnikiem. Najmniej osób z obu środowisk stwierdziło, że nie wie, kim chcą zostać (rys. 2).

Wśród badanych osób 100% ankietowanych wyraziło chęć podnoszenia swoich kwalifikacji (rys. 3).

Rys. 2. Kim chciałbyś być w przyszłości?

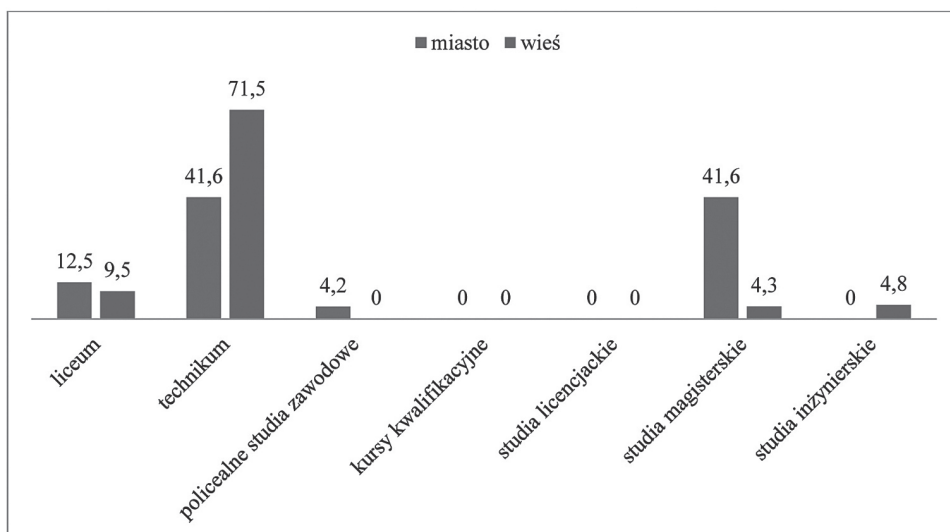
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Rys. 3. Czy w przyszłości chciałbyś podnosić swoje kwalifikacje?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w ankiecie było to, jaką formę dalszego kształcenia chcą wybrać gimnazjaliści. Zdecydowanie największa liczba osób z gimnazjum wiejskiego wybrała technikum (71,4%). W przypadku młodzieży z gimnazjum miejskiego największą popularnością cieszyły się technikum oraz studia magisterskie (po 41,6%). Studia inżynierskie zostały wybrane przez 4,8% respondentów z gimnazjum wiejskiego. Nikt nie wybrał studiów licencjackich ani kursów kwalifikacyjnych (rys. 4).

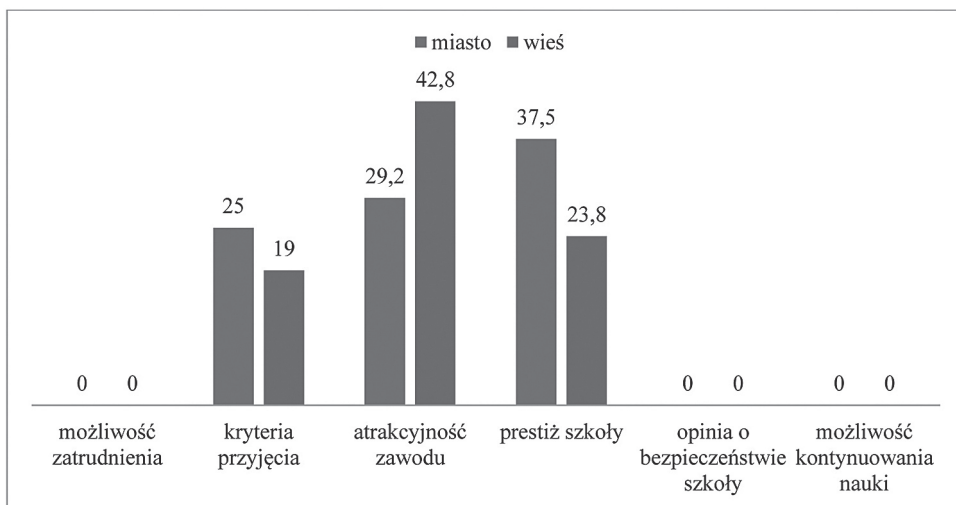

Rys. 4. Jeżeli chcesz podnosić swoje kwalifikacje, to jaką formę dalszego kształcenia wybierzesz (na jakim etapie kształcenia chcesz zatrzymać swoją edukację)?

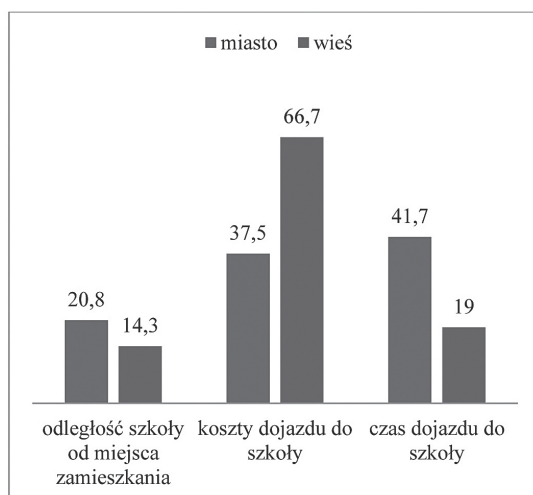
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Następne pytanie dotyczyło czynników, które warunkują wybór szkoły i zawodu przez młodzież. Największy odsetek osób odpowiedział, że wybór zawodu jest uzależniony od jego atrakcyjności – taką odpowiedź wybrało 42,8% młodzieży z gimnazjum wiejskiego. Dla młodzieży z gimnazjum miejskiego natomiast najważniejszy okazał się prestiż szkoły. Najmniej popularną odpowiedzią w obu grupach była popularność szkoły lub zawodu. Nikt nie zaznaczył tak ważnych odpowiedzi, jak możliwość zatrudnienia czy opinia o poziomie nauczania (rys. 5).

Na pytanie dotyczące czynników przestrzennych mających wpływ na wybór szkoły zdecydowana większość badanych z gimnazjum wiejskiego odpowiedziała, że bardzo ważne są koszty dojazdu do szkoły (66,7%). W przypadku gimnazjum miejskiego bardziej znaczący okazał się czas dojazdu do szkoły. Odległość szkoły od miejsca zamieszkania to według młodzieży najmniej istotny czynnik (rys. 6).

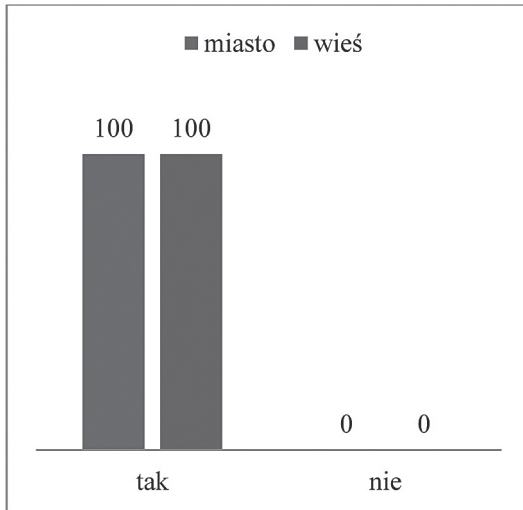
Rys. 5. Czynniki warunkujące wybór szkoły czy zawodu
 Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Rys. 6. Czynniki przestrzenne mające wpływ na wybór szkoły
 Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

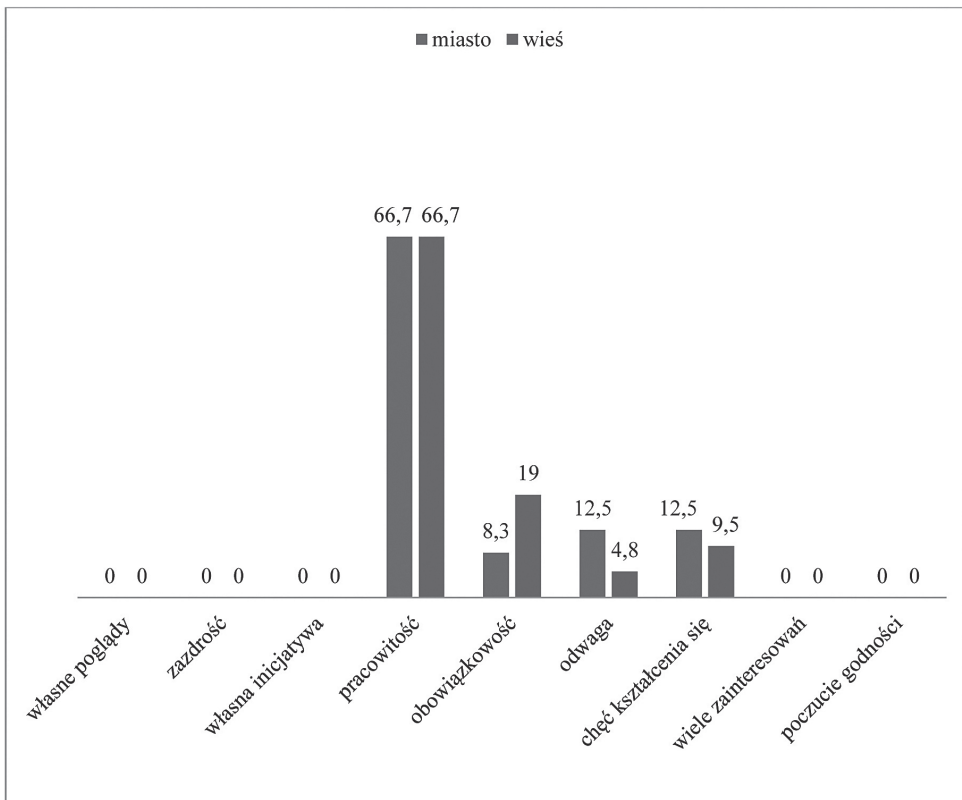
Jak dowodzą wyniki badania, 100% ankietowanych z obu grup wykazuje chęć biegłego opanowania języka obcego podczas podnoszenia swoich kwalifikacji (rys. 7).

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w ankiecie były cechy, jakie zdaniem badanych powinna posiadać dzisiejsza pracująca młodzież. Według ankietowanych z obu grup najważniejszą cechą jest pracowitość (po 66,7% w obu grupach).

Rys. 7. Czy, podnosząc swoje kwalifikacje, chciałbyś opanować biegle język obcy?

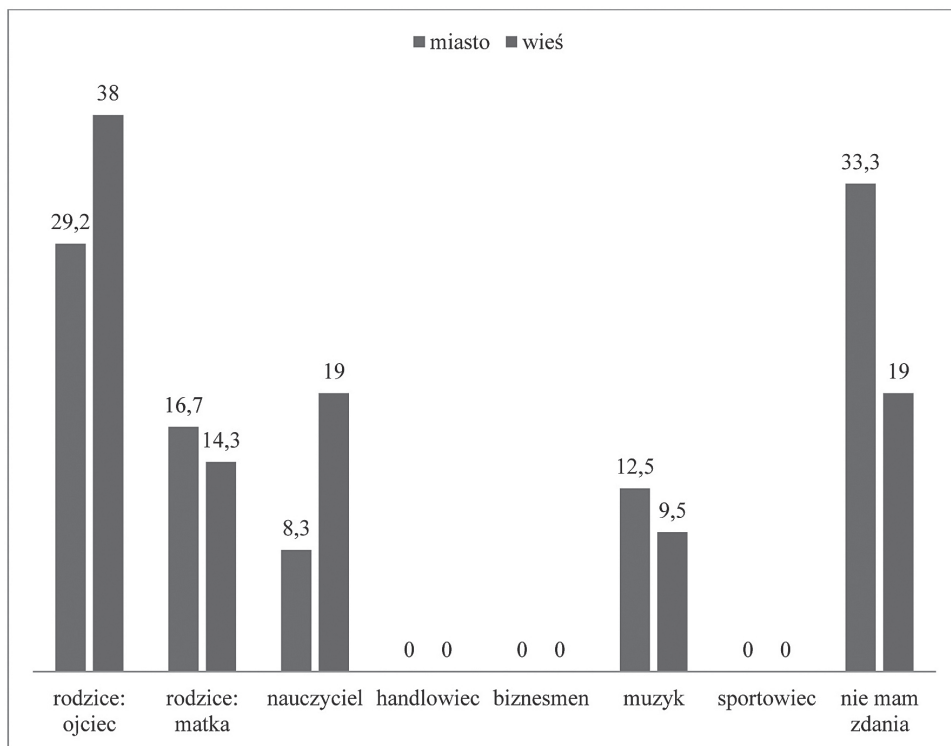
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Rys. 8. Jakiego rodzaju cechy powinna posiadać dzisiejsza młodzież pracująca?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

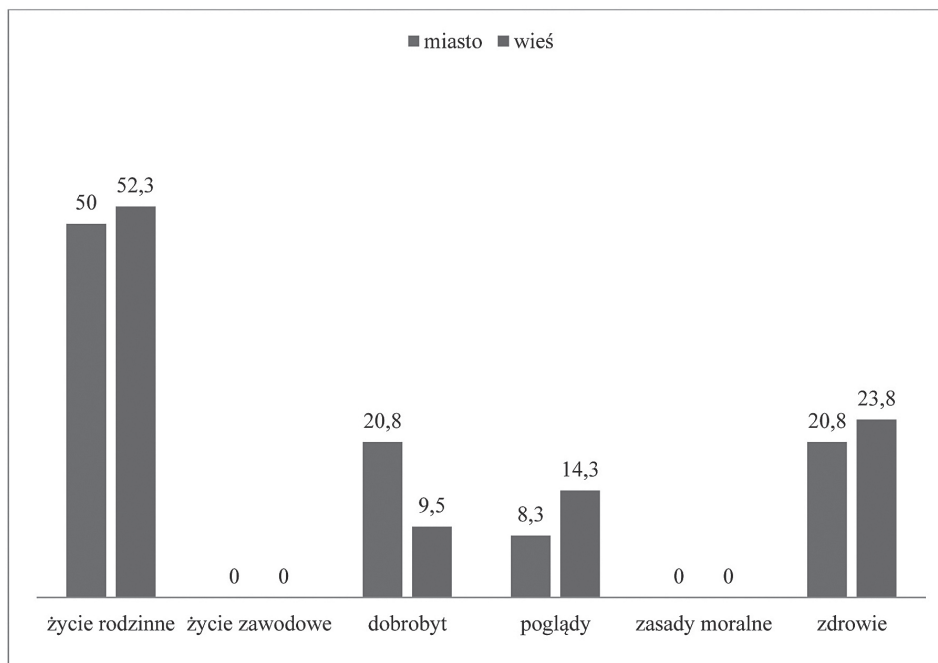
Dość zaskakujące jest pominięcie poczucia własnej godności czy posiadania własnych poglądów (rys. 8).

Rys. 9. Czyje postępowanie chcesz lub chciałbyś naśladować?
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Następne pytanie dotyczyło tego, czyje postępowanie jest warte naśladowania. Zdania były odmienne w obu grupach. W gimnazjum miejskim najwięcej głosów zdobył brak wzorców postępowania do naśladowania (33,3%). W gimnazjum wiejskim największą liczbę głosów uzyskał ojciec jako wzór do naśladowania (38%). Najmniej zdobyli nauczyciel u młodzieży miejskiej (8,3%) oraz muzyk u młodzieży wiejskiej (9,5%). Nikt nie opowiedział się za sportowcem czy biznesmenem (rys. 9).

Analiza uzyskanych wyników dotyczących tego, co młodzież gimnazjalna ceni najbardziej wskazuje, że w obu grupach najważniejsze jest życie rodzinne, odpowiednio dla grupy miejskiej 50%, a dla wiejskiej – 52,3%. Następnie obie grupy badanych wskazały zdrowie (odpowiednio: 20,8% oraz 23,8%). Nikt nie uznał zasad moralnych czy życia zawodowego jako coś wartościowego (rys. 10).

Rys. 10. Co cenisz najbardziej?

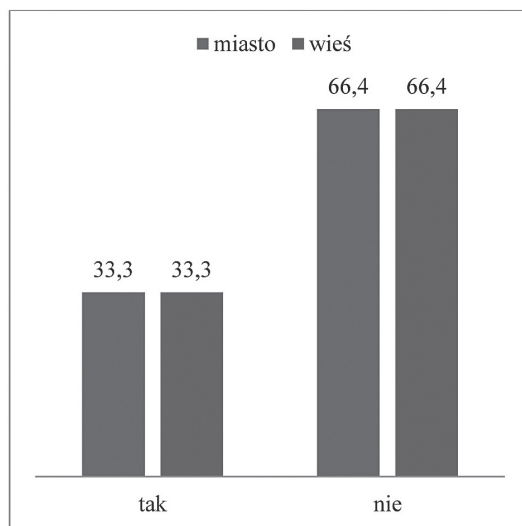
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Na pytanie o to, do jakiego zawodu nadają się respondenci, padły takie odpowiedzi, jak:

- rolnik: 52,4% młodzieży z gimnazjum wiejskiego, 12,5% z gimnazjum miejskiego,
- informatyk: 37,5% młodzieży z gimnazjum miejskiego, 14,3% z gimnazjum wiejskiego,
- mechanik: 12,5% młodzieży z gimnazjum miejskiego, 9,5% z gimnazjum wiejskiego.
- kucharz: tak odpowiedziało 12,5% młodzieży z gimnazjum miejskiego,
- aktor: 8,3% młodzieży z gimnazjum miejskiego, 9,5% z gimnazjum wiejskiego,
- elektryk: 8,3% młodzieży z gimnazjum miejskiego, 4,8% z gimnazjum wiejskiego,
- nauczyciel: 12,5% młodzieży z gimnazjum miejskiego, 9,5% z gimnazjum wiejskiego.

Następne pytanie w ankiecie dotyczyło tego, w jakim zawodzie najprawdopodobniej będzie pracował ankietowany. Zdecydowana większość respondentów nie wiedziała, w jakim zawodzie będą pracować. W przypadku gimnazjalistów z miasta było to aż 66,6% ankietowanych, a w przypadku osób z wiejskiego gim-

nazjum – 52,4%. W roli rolnika widziało się 23,8% badanych z gimnazjum wiejskiego, a w przypadku badanych z miejskiego gimnazjum – 8,3%. W zawodzie mechanika chcieliby pracować 20,8% ankietowanych z miejskiego gimnazjum oraz 14,3% z gimnazjum wiejskiego. Ostatnim wybranym zawodem przez ankietowanych był kucharz, którego w przypadku gimnazjalistów miejskich wybrało 8,3% ankietowanych, a w przypadku gimnazjalistów wiejskich – 9,5%.

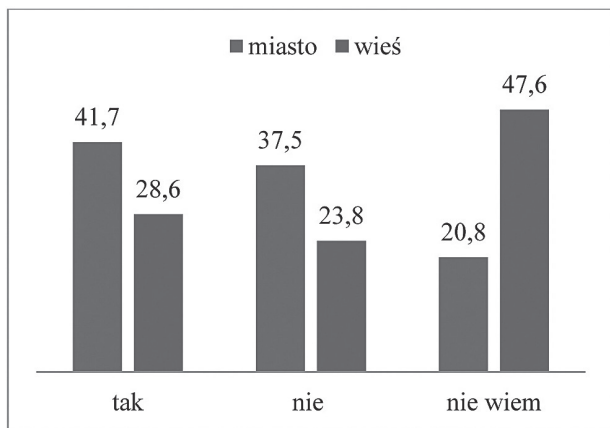
Rys. 11. Czy chciałbyś kontynuować zawodowe tradycje rodzinne?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Kolejne pytanie dotyczyło kontynuowania zawodowych tradycji rodzinnych. Aż 66,4% ankietowanych z obydwu grup uznało, że nie chcą kontynuować tradycji zawodowych rodziny. 33,3% ankietowanych, zarówno z gimnazjum miejskiego, jak i wiejskiego, chcieliby kontynuować te tradycje zawodowe (rys. 11).

Jak wykazała ankieta, największy odsetek badanych dotyczy osób z gimnazjum wiejskiego, które nie wiedzą, czy chciałyby wyjechać do pracy za granicę (47,6%). W przypadku ankietowanych z gimnazjum miejskiego takiej odpowiedzi udzieliło 20,8% osób. Z kolei wśród młodzieży z gimnazjum miejskiego najczęściej badanych opowiedziało się za tym, że chciałoby podjąć pracę za granicą – tak wybrało 41,7%, zaś w przypadku gimnazjalistów wiejskich mniej, bo 28,6%. Zdecydowanie nie chciałoby wyjeżdżać do pracy za granicę 37,5% osób z gimnazjum miejskiego oraz 23,8% z gimnazjum wiejskiego (rys. 12).

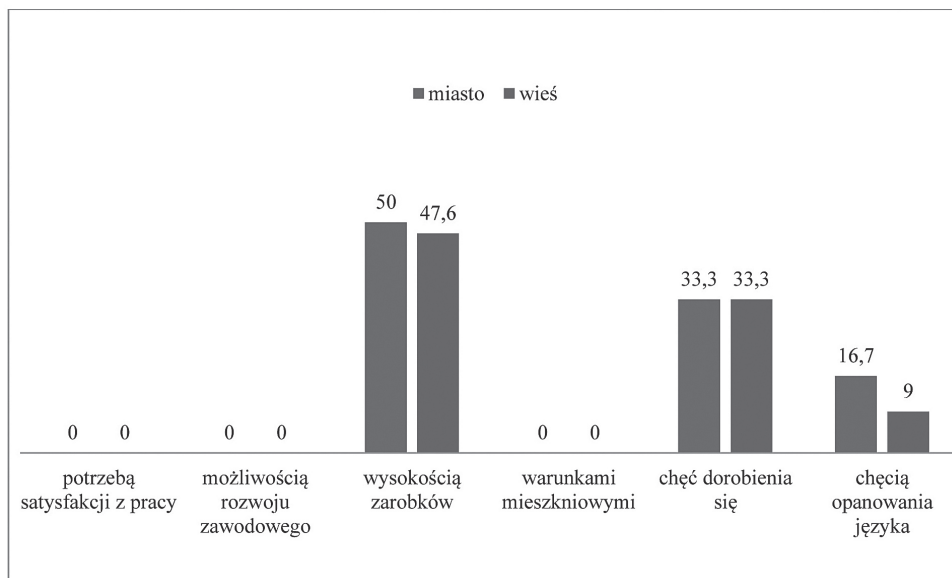
Kolejnym badanym aspektem było to, czym kieruje się młody człowiek, podejmując decyzję o pracy poza granicami kraju. Najwięcej osób uznało, że decydującym aspektem wyjazdu do pracy za granicę jest perspektywa wyższych zarobków. Taką odpowiedź wybrało 50% badanych z gimnazjum miejskiego oraz

Rys. 12. Czy pragniesz podjąć pracę za granicami kraju?

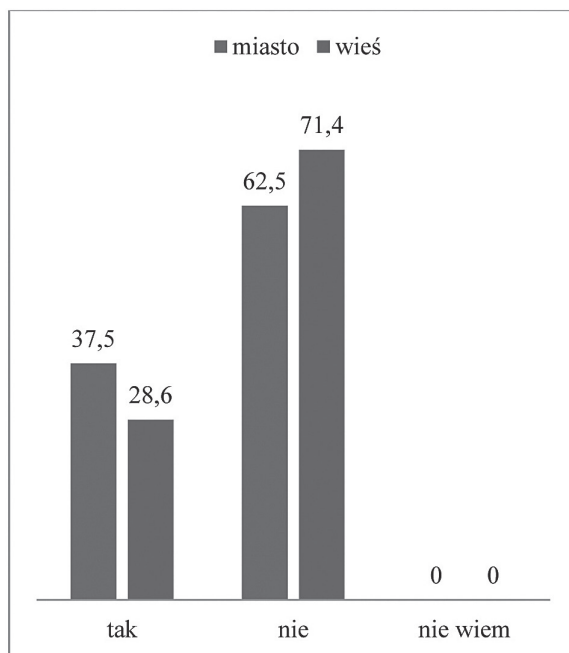
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

47,6% z gimnazjum wiejskiego. Taki sam odsetek ankietowanych z obu grup (czyli 33,3%) opowiedział się za chęcią szybszego dorobienia się. Najmniej osób wybrało odpowiedź dotyczącą chęci opanowania języka obcego w sposób biegły. Nikt nie wybrał odpowiedzi dotyczących braku satysfakcji z pracy w kraju czy możliwości rozwoju zawodowego (rys. 13).

Rys. 13. Czym się kierujesz, podejmując decyzję o pracy za granicą kraju?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

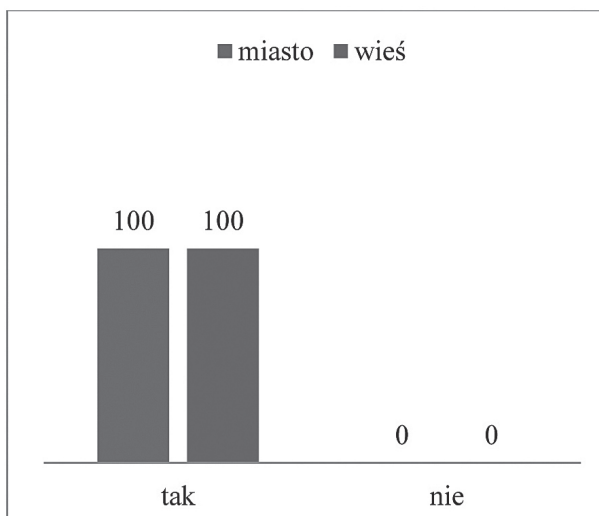
Rys. 14. Czy pragniesz na stałe zamieszkać poza granicami kraju?
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Na pytanie dotyczące chęci stałego zamieszkania poza granicami kraju zdecydowana większość w obu grupach badanych odpowiedziała, że nie – odpowiednio dla gimnazjalistów miejskich 62,5% oraz wiejskich – 71,4%. Pozostała część badanych uznała, że chcieliby na stałe zamieszkać poza granicami kraju (37,5% gimnazjalistów miejskich, 28,6% gimnazjalistów wiejskich) (rys. 14).

Kolejne pytanie dotyczyło chęci założenia rodziny przez ankietowanych. 100% badanych w obu grupach odpowiedziało twierdząco, zatem chcą założyć własną rodzinę (rys. 15).

Jak pokazuje ankieta, wszyscy badani (100%) z obu grup stwierdzili, że chcą mieć dzieci (rys. 16).

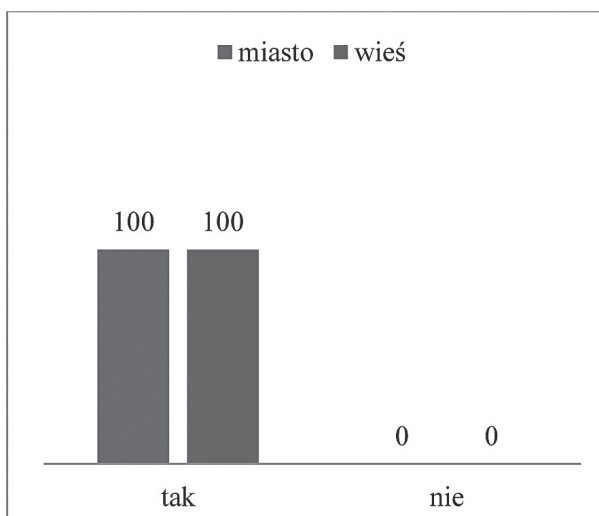
Następną kwestią było to, gdzie chcieliby mieszkać ankietowani w przyszłości. Większość badanych chciałaby mieszkać w swoim obecnym środowisku, czyli młodzież z gimnazjum miejskiego w mieście (58,3%), a młodzież z gimnazjum wiejskiego na wsi (66,7%). 41,7% badanych z gimnazjum miejskiego wybrało wieś jako miejsce, gdzie chcieliby mieszkać, natomiast 33,3% badanych z gimnazjum wiejskiego opowiedziało się za zamieszkaniem w mieście (rys. 17).

Rys. 15. Czy chciałbyś założyć własną rodzinę?

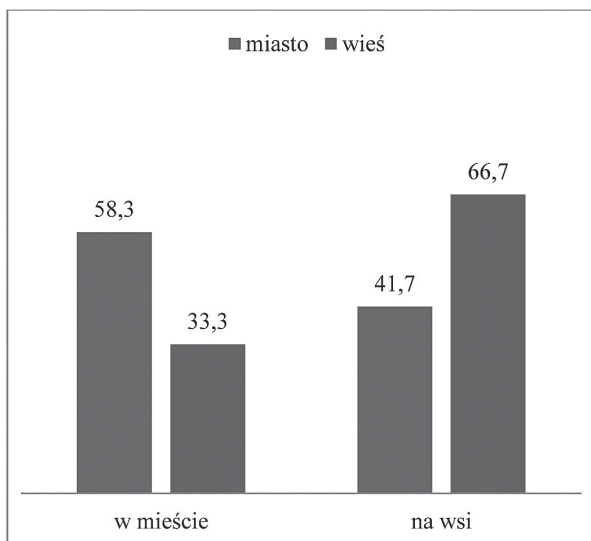
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Na pytanie dotyczące przyczyny mieszkania na wsi najczęściej odpowiedzi w obu grupach padło na spokój i ciszę – 66,7% ankietowanych z gimnazjum miejskiego oraz 42,9% z gimnazjum wiejskiego. 33,3% gimnazjalistów wiejskich

Rys. 16. Czy chciałbyś mieć dzieci?

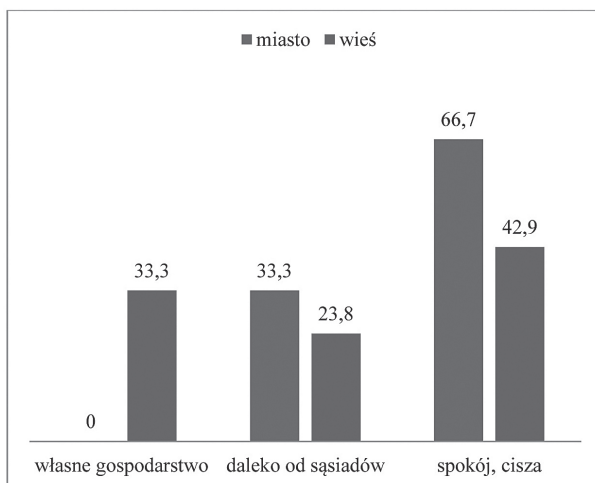
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Rys. 17. Gdzie chciałbyś mieszkać?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

opowiedziało się za własnym gospodarstwem, w przypadku gimnazjum miejskiego nikt nie udzielił takiej odpowiedzi. Zdystansowanie od sąsiadów zaznaczyło 33,3% ankietowanych z miejskiego gimnazjum oraz 23,8% z gimnazjum wiejskiego (rys. 18).

Rys. 18. Jaka jest przyczyna mieszkania na wsi?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

ZAKOŃCZENIE

Z przeprowadzonych badań wynika, że większość badanej młodzieży z grupy gimnazjalnej posiada aspiracje zawodowe i chce podnosić swoje kwalifikacje przez dalszą edukację celem dobrej i pewnej pracy. Badani zdają sobie sprawę z tego, że bez kształcenia ich szanse na lepszą przyszłość są mniejsze. Według respondentów największy wpływ na wybór szkoły ponadgimnazjalnej mają ich własne ambicje, zainteresowania. Dopiero potem na ich decyzję oddziałują rodzice i koledzy. Widać zatem, że gimnazjaliści cenią sobie autonomię i liczą na własną ambicję.

Młodzież gimnazjalna w przyszłości często widzi się w roli lekarzy, dekoratorów wnętrz, spedytorów, ale także mechaników i elektryków. Zdecydowanie mniej osób wybrało takie zawody, jak informatyk, który do tej pory był bardzo popularnym zawodem, czy celnik i nauczyciel. Wynika z tego, że uczniowie mają wysoko postawione cele i oczekują pracy, która zapewni im satysfakcję i dobrą pozycję w późniejszym życiu.

Uczniowie wiedzą, że powinni podnosić swoje kwalifikacje w przyszłości, by móc utrzymać się godnie na rynku pracy i zachować atrakcyjność zawodową. Badana grupa deklaruje zamiar podnoszenia swoich kwalifikacji przez naukę w technikach, liceach i na studiach.

Ważnym czynnikiem przy wyborze szkoły w większości przypadków jest atrakcyjność zawodu wykonywanego po jej ukończeniu. Następnym czynnikiem jest prestiż szkoły, w której chcą się uczyć oraz kryteria przyjęcia, jednak często te dwa czynniki nie idą w parze. Najmniej decydującym czynnikiem decydującym o wyborze szkoły jest popularność zawodu lub szkoły. Uczniowie chcą podążać swoimi drogami i pragną sami decydować o swojej drodze zawodowej. Istotne dla współczesnej młodzieży przy wyborze szkoły są czynniki przestrzenne, takie jak czas dojazdu do szkoły od miejsca zamieszkania, a następnie koszty dojazdów. Najmniej ważnym czynnikiem wśród ankietowanych jest odległość od miejsca zamieszkania.

Badani zdają sobie sprawę z tego, że konieczne jest w dzisiejszych czasach opanowanie choć jednego języka obcego w stopniu bardzo dobrym, umożliwiającym swobodny kontakt.

Zdaniem respondentów dzisiejsza młodzież pracująca powinna charakteryzować się głównie pracowitością i sumiennością. Jak pokazują badania i wcześniejsze wnioski, także w tym przypadku pożądaną cechą jest chęć kształcenia się i podnoszenia swoich kwalifikacji.

Respondenci w większości najbardziej cenią sobie życie rodzinne. Następnie kolejno są to własne poglądy oraz zdrowie. Można z tego wyciągnąć wniosek,

że pieniądze nie są dla nich najważniejsze, a praca ma im zapewnić godne życie, w którym będą mogli zagwarantować sobie i rodzinie odpowiedni poziom życia i możliwość rozwoju.

Na pytanie dotyczące tego, do jakiego zawodu badani nadają się najbardziej, najwięcej ankietowanych odpowiedziało, że rolnik, co nieco kłóci się z poprzednimi deklaracjami. Drugi natomiast był informatyk, a następnie mechanik i elektryk – te odpowiedzi pokrywają się z wcześniejszymi wypowiedziami badanych.

Wielu ankietowanych nie wiedziało, w jakim zawodzie najprawdopodobniej będą pracować. Dowodzi to tylko tego, że wybór zawodu i szkolenia dla młodych ludzi jest bardzo trudny i nie wiedzą, jak potoczy się ich przyszłe życie zawodowe. To oznacza również, iż niekoniecznie chcą kontynuować rodzinne tradycje zawodowe. Wolą iść swoją indywidualną drogą i dokonywać własnych wyborów.

Duża część badanych osób chciałaby podjąć pracę poza granicami kraju, argumentując to perspektywą wyższych zarobków czy też chęcią szybszego dorobienia się. Podobna liczba osób opowiedziała się za brakiem chęci wyjazdu za granicę lub brakiem zdania na ten temat. Pozostając przy temacie pracy za granicą, zdecydowana większość nie chciałaby zostać w obcym kraju na stałe.

Bardzo pozytywnym aspektem jest chęć posiadania dzieci przez wszystkich ankietowanych, co może świadczyć o prawidłowym rozwoju emocjonalnym badanej grupy.

Znaczna część ankietowanych uznała, że chcą zamieszkać na wsi, gdzie mogą zaznać spokoju i ciszy. Przewagą życia w mieście według ankietowanych była głównie możliwość szybkiego znalezienia pracy, ale też łatwiejszy dostęp do sklepów, lekarza i różnego rodzaju rozrywk. Nikt nie opowiedział się za lepszą jakością życia czy znajomością większej liczby osób. Natomiast w przypadku mieszkania na wsi najwięcej osób uznało za ogromny atut ciszę i spokój oraz większe odizolowanie od sąsiadów. Ciekawym wnioskiem jest także to, że znaczna część osób mieszkających w mieście chciałaby w przyszłości zamieszkać właśnie na wsi.

BIBLIOGRAFIA

- Bębas S. (red.) (2010), *Współczesne determinanty profilaktyki i resocjalizacji nieletnich*, Radom: Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu.
- Byra S. (2001), *Koncepcja ucznia współczesnej szkoły*, „Edukacja i Dialog”, nr 1.
- Czarnecka S. (2001), *Młodzież a dorośli: napięcia między socjologią a wychowaniem*, Kraków: Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej. Instytut Nauk o Wychowaniu.
- Frączek Z. (2009), *Aspiracje życiowe a wartości uczniów szkół średnich*, „Nowa Szkoła”, nr 1.
- Hajto B. (2004), *Świat wartości młodzieży gimnazjalnej z perspektywy wychowawcy i polonisty*, „Nowa Szkoła”, nr 5.
- Jakowicka M., Lewowicki T. (red.) (1987), *Aspiracje dzieci i młodzieży uczącej się w województwie zielonogórskim*, Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Zielonej Górze.

- Janowski A. (1958), *Aspiracje młodzieży szkół średnich*, Warszawa: PWN.
- Janowski A. (1991), *Poznawanie uczniów*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Kopaliński W. (1975), *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Kozielecki J. (1977), *Psychologiczna teoria decyzji*, Warszawa: PWN.
- Kunikowski J. (2010), *Problem wartości w edukacji i motywacji*, [w:] *Odpowiedzialność w edukacji. Od rozwiązań systemowych do samodzielności kształconych*, t. 2, Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej.
- Lewowicki T. (1987), *Aspiracje – podstawowe pojęcia i zarys zagadnień badawczych*, [w:] M. Jakowicka, T. Lewowicki (red.), *Aspiracje dzieci i młodzieży uczącej się w województwie zielonogórskim*, Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Zielonej Górze.
- Lewowicki T., Galas B. (1984), *Poziom aspiracji młodzieży*, „Nowa Szkoła”, nr 9.
- Narkiewicz-Niedbalec E. (1997), *Uczestnictwo w kulturze i aspiracje życiowe młodzieży szkolnej*, Zielona Góra: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego.
- Okoń W. (1987), *Słownik pedagogiczny*, Warszawa: PWN.
- Porożyński H. (2001), *Aspiracje życiowe młodzieży*, „Edukacja”, nr 4.
- Radkiewicz P. (2002), *Młodzież i jej aspiracje: jak nastolatki spostrzegają szanse realizacji ważnych celów życiowych*, „Studium Psychologiczne”, z. 4.
- Skorny Z. (1980), *Aspiracje młodzieży i kierujące nimi prawidłowości*, Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Skorny Z. (red.) (1980), *Mechanizmy funkcjonowania aspiracji*, Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Szewczuk W. (1985), *Słownik psychologiczny*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Szymański M. (2000), *Wartości młodzieży, jej nauczycieli i rodziców*, „Edukacja – Studia, Badania, Innowacje”, nr 1.
- Szymański M. (2002), *Kryzys i zmiana. Studia nad przemianami edukacyjnymi w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Tyrała P. (1997), *Aspiracje a rzeczywistość edukacyjno-wychowawcza w okresie przeobrażeń strukturalnych państwa*, Rzeszów: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

SUMMARY

The article is devoted to young people's professional aspirations and, at the same time, it presents the results of the conducted research. The publication relates to both aspirations and the values which have direct influence on everyone's personal development including especially contemporary young people. In theoretical considerations, the authors referred to the presentation of the psychological, sociological and pedagogical views which are closely connected with shaping socially accepted and anticipated aspirations and standards. The second part of the publication presents the results of the research carried out on a group of 136 junior high students. The article also comprises interesting generalizations and conclusions based on the research.

Keywords: qualifications; aspirations; values; young people; family; school